

توبه و آثار فقیه - حقوق آن

حسین رجائی

دفتر پژوهش‌های اسلامی
سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور
تابستان ۱۳۹۲

ISBN 978-964-7544-64-1

سرشناسه: رجایی، حسین
عنوان: توبه و آثار فقهی - حقوقی آن
تکرار نام پدیدآور: حسین رجایی
مشخصات نشر: قم: صفحه‌نگار، ۱۳۹۲
مشخصات ظاهری: ۲۸۸ ص.
بهاء: ۸۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی: فیبا.
یادداشت: کتابنامه: ص ۲۸۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع: توبه (اسلام)
موضوع: خودسازی (اسلام)
موضوع: گناه (اسلام)
موضوع: سناهاان کیره
شناسه افزوده: سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور
رده کنگره: ۳۹۲/۳۹۷/۲۸۸۳۳۳ BF
رده دیویی: ۲۹۷/۴۶۴
شماره مدرک: ۲۹۵۵۷۱۹

توبه و آثار فقهی - حقوقی آن

- تهیه: دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندان‌ها
- نویسنده: حسین رجایی
- ویراستار: سیدرضا هدایتی
- طراحی و حروفچینی: امیرحسین عزیزی
- ناشر: انتشارات صفحه‌نگار
- نوبت چاپ: اول. تابستان ۱۳۹۲
- شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
- قیمت: ۸۵۰۰۰ ریال
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۵۴۴-۶۴-۱ ISBN

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۱۱
مقدمه.....	۱۵

بخش اول: حقیقت توبه و جایگاه آن

فصل اول: بررسی مفهوم و حقیقت توبه.....	۲۲
مبحث اول: مفهوم بنیادین.....	۲۳
الف) معنی لغوی توبه.....	۲۳
ب) معنی اصطلاحی توبه.....	۲۵
ج) مقایسه توبه با مفاهیم مشابه.....	۲۷
۱. توبه و استغفار.....	۲۷
۲. توبه و انابه.....	۳۰
۳. توبه و ندامت.....	۳۱
مبحث دوم: حقیقت توبه و مراتب آن.....	۳۳
الف) حقیقت توبه.....	۳۳
ب) شرایط قبول توبه.....	۳۹
ج) مراتب توبه.....	۵۴
فصل دوم: اهمیت توبه و جایگاه آن.....	۵۸
مبحث اول: اهمیت توبه در قرآن و سنت و بیان برخی شبهات.....	۵۹

۵۹	الف) اهمیت توبه در قرآن و سنت
۶۲	ب) بیان برخی شبهات و پاسخ اجمالی به آن
۶۶	مبحث دوم: جایگاه توبه در بین احکام تکلیفیه
۶۶	الف) وجوب توبه
۶۹	ب) فوریت وجوب توبه
۷۷	ج) مقدور بودن توبه
۸۳	د) عوامل توجه انسان به سوی توبه

بخش دوم: آثار فقهی - حقوقی توبه

۸۹	فصل اول: نقش توبه در سقوط مجازات مجرم
۹۰	نقش توبه در سقوط مجازات مجرم
۹۵	مبحث اول: نقش توبه در سقوط مجازات مجرم
۹۵	گفتار اول: در مفهوم حد و اقسام حدود
۹۵	الف) در بیان مفهوم حد
۱۰۷	ب) در اقسام حدود
۱۰۹	گفتار دوم: نقش توبه در سقوط حق الناس
۱۱۴	گفتار سوم: نقش توبه در سقوط حدود حق الله
۱۳۰	مبحث دوم: در تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده
۱۳۰	گفتار اول: در تعزیرات
۱۳۰	الف) بررسی مفهوم تعزیر
۱۳۳	ب) نقش توبه در سقوط تعزیر
۱۴۶	نکته:
۱۴۶	گفتار دوم: در مجازات‌های بازدارنده

مبحث سوم: در قصاص و دیات.....	۱۵۰
الف) مفهوم قصاص و دیه.....	۱۵۰
۱. قصاص.....	۱۵۰
۲. دیه.....	۱۵۱
ب) نقش توبه در قصاص و دیات.....	۱۵۲
فصل دوم: نقش توبه در جواز عفو یا تخفیف مجازات.....	۱۶۵
نقش توبه در جواز عفو یا تخفیف مجازات.....	۱۶۶
مبحث اول: در حدود.....	۱۶۷
مبحث دوم: در تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده.....	۱۸۷
الف) در تعزیرات.....	۱۸۷
ب) در مجازاتهای بازدارنده.....	۱۸۸
مبحث سوم: در قصاص و دیات.....	۱۸۹
فصل سوم: سایر آثار توبه.....	۱۹۱
۱. نقش توبه در زوال فسق و برگشت عدالت.....	۱۹۱
۲. ثبوت حد بر قذف زناکار تائب.....	۱۹۳
۳. نقش توبه در نکاح زن بدکاره.....	۱۹۴
۴. نقش توبه در ارتداد.....	۱۹۶

بخش سوم: کیفیت، آداب و چگونگی احراز توبه

فصل اول: کیفیت توبه در گناهان مختلف.....	۲۰۶
اول: انواع گناهان و تکلیف گنه کار.....	۲۰۷
دوم: ادای حق الله و حق الناس تکلیفی غیر از توبه و خارج از حقیقت آن.....	۲۱۲
سوم: کیفیت توبه قذف کننده.....	۲۱۵

فصل دوم: چگونگی احراز توبه.....	۲۱۷
فصل سوم: اقدامات عملی در راستای اعمال عفو تائب.....	۲۲۹
گفتار اول: طریق درخواست عفو.....	۲۳۰
گفتار دوم: زمان درخواست عفو.....	۲۳۲
گفتار سوم: روند اجرایی درخواست عفو.....	۲۳۸
فصل چهارم: آداب توبه و برخی مناجات‌های مرتبط با آن.....	۲۴۳
مبحث اول: آداب توبه.....	۲۴۴
مبحث دوم: مناجات‌های مرتبط با توبه.....	۲۴۸
تلخیص و توجه گیر.....	۲۵۰
ضمائم کتاب:.....	۲۵۳
اول: مناجات امام سجاده علیه السلام در بیان توبه و طلب آن.....	۲۵۳
دوم: دعای شانزدهم صحیفه سجاده.....	۲۶۶
سوم: مناجات اول از مناجات‌های پانزده گانه امام سجاده علیه السلام.....	۲۷۶
چهارم: توبه در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.....	۲۸۰
منابع:.....	۲۸۲

پیش‌گفتار

توبه در اسلام از جایگاه رفیعی برخوردار است؛ بر این اساس در قرآن کریم از «توبه» و مشتقات آن، بیش از هشتاد بار و از «استغفار» بیش از چهل بار سخن به میان آمده است؛ در کتاب‌های حدیثی نیز، بابی به عنوان «توبه» اختصاص یافته است. بنابراین از بحث «توبه» به عنوان رویکرد عملی یاد شده که از آن در جهات مختلف در علوم کلام، تفسیر، حدیث، فقه و اخلاق بحث شده است که هر کدام از آن‌ها در جای خود بسیار مهم و اساسی است.

در علم کلام، توبه از آن جهت مهم است که از عوامل سقوط کیفر الهی به شمار می‌رود؛ از این رو متکلمان در کنار بحث از بادش و کیفر مباحث بسیار مفصلی را مطرح کرده‌اند.

در علم فقه نیز «توبه» از آن جهت که در تغییر احکام و اجرای حدود الهی تأثیرگذار است، مورد بحث قرار گرفته و به عنوان «تأسیس حقوقی» در نظام حقوقی جزای اسلامی شناخته می‌شود که در سایر مکاتب کیفری امروزی جهان، نمونه آن دیده نمی‌شود و این از امتیازات دین مبین اسلام نسبت به سایر ادیان الهی و مادی می‌باشد.

همان گونه که در قانون مجازات های اسلامی آمده است، اگر توبه با شرایط کامل انجام شود، یکی از معاذیر قانونی معافیت از مجازات شناخته شده است که در جرایم «حق الله» پیش از ثبوت جرم به وسیله اقرار یا شهادت شهود، مسقط مجازات بوده، ولی در جرایم «حق الناس» موجب سقوط مجازات نیست؛ زیرا مرتکب جرم علاوه بر اینکه اوامر و نواهی الهی را نادیده گرفته، موجبات ضرر و زیان مادی و معنوی دیگران را فراهم ساخته است و باید جبران کند و اگر بزه کار پس از اقرار، توبه کند، قاضی مخیر است که از ولی امر برای او تقاضای عفو نماید یا مجازات را در حق او اعمال کند.

جایگاه «توبه» هنگام روشن تر می شود که امروزه جرم شناسان بر این اعتقادند که مجازات و سزادهی مجرم اساساً هدف مطلق نیست، بلکه وسیله ای است برای اصلاح و بازپروری و بازآرامی، از این رو مجازات باید به گونه ای باشد که بتواند مجرم را با ضوابط اجتماعی آشنا سازد و او را به پذیرش ضوابط اجتماعی ملزم ساخته و به آغوش جامعه بازگرداند. بنابراین کسی که توبه کرده و به شدت پشیمان شود به گونه ای که دچار عذاب وجدان گشته و مصمم است تا دیگر مرتکب چنین عمل خلافی نشود، اگر شخص تائب که تصمیم دارد هرگز از قواعد، قوانین و ضوابط اجتماعی سرپیچی و تخلف نکند، مجازات شود، بی تردید کار بیهوده و حتی مضری صورت گرفته است، زیرا با توبه مجرم، هدف از مجازات (اصلاح مجرم) حاصل شده است؛ از این جهت اسلام چنین تأسیسی را در حقوق کیفری

پیش‌بینی کرده و اعمال کیفر را در صورت توبه مجرم تحت شرایطی منتفی داشته است.

قرآن برای تشویق مردم به توبه چندین بار فرمود: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّ التَّوَّابِينَ﴾؛ خداوند توبه‌گسندگان را دوست دارد. و پیامبر رحمت ﷺ فرمود: «التائب حبيب الله؛ توبه‌کننده دوست خدا است».

و کلام امام صادق علیه السلام که فرمودند: «التائب من الذنب كمن لا ذنب له» شاهد بر این است که توبه چنان آثار گناه را از بین می‌برد که گویا هیچ گناهی انجام نشده است. باب توبه همیشه باز و انسان نباید از رحمت خدا ناامید شود: «لا تقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعاً».

دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی با توجه به جایگاه و آثار «توبه» بر انسان تا جمت آشنا سازی منددجویان با توبه، فلسفه و آثار فقهی - حقوقی آن کتاب حاضر را تدوین و در اختیار قرار دهد.

جا دارد در پایان از تلاش جناب حجت‌الاسلام والمسلمین رجائی در تدوین این اثر تقدیر و تشکر نمایم.

دکتر سید محمد رضا حسینی

مسئول دفتر پژوهش‌های اسلامی سازمان زندان‌ها